

Инструкция к выполнению заданий муниципального этапа олимпиады по якутскому языку. 10 класс

2020-21 учебный год

Саха тылыгар 2020-2021 сыллаабы өрөспүүбүлүкэтээби

олимпиада түһүмэбин соруудахтарын толорууга ыйыылар

Сабалыах иннинэ үлэ тас (титульнай) илиһин толор. Онуоха улууһун, оскуолан, предметин аатын уонна бэйэн араспаанньабын, ааккын, олимпиадаҕа бэлэмнээбит учууталын аатын толору ый.

Саха тылыгар олимпиада соруудаҕа икки чаастан турар. В – соруудах саха тылын кырамаатыкатыгар, тылы, этиини ырытыгыга сыһыаннаах, С - тылы сайыннарыыга.

Үлэни толорууга 3 чаас бэриллэр. В ыйытыларыгар хоруйга 1 чааһы, В,С соруудахха 2 чааһы аныыргар сүбэлиибит, тоҕо диэтэххэ суруйбут тиэкискин бүтэһиктээх барыйаанын ыраастык устуохтааххын. Үлэ харата (черновик), үрүнгэ (беловик) буоларын үөһэ ый, тус – туһунан илиистэргэ сааһылаан толор. Онон, бастаан соруудах арааһын болҕойон аах.

I чааһа - Асоруудах. Бу соруудахтаах илиискэ бэйэтигэр толороһун. Хас биирдии соруудах икки эппиэти эрэйэр (кылгас 1-2 тылынан) 0,5, сороһор биирдии тыл буоллабына 0,2 баалынан, холбоон 1 баалынан сыаналанар. Барытыгар таба эппиэттэтэххинэ 20 баал аабыллар.

II чааһа – В соруудах. Ырытыы арааһын туспа илиискэ үгэс буолбут онкулунан толор.

Холобура, толору синтаксической ырытыгыга - сурук бэлиэтин туруоруу, быһаарыы, этии тиибин, арааһын быһаарыы, этии чилиэннэрин ыйыы, ханнык сана чааһынан бэриллэрин, тыл ситимнэрин арааһын ыйыы иһин тус-туһунан баал аабылларын учуоттаан үлэлээ. Барыта сөп буоллабына 40 баалы ылабын.

III чааһы – Ссоруудабысалгыы В соруудабы толорбут илиискэр онор. Ыйыллыбыт тиэмэбэ айар үлэни (тиэкиһи) оноруу ирдэнэр. Бэргэн этиилэртэн, эбэтэр олохтон, аахпыттан, истибиттэн-көрбүттэн холобурдары киллэрэн, бэйэн санаабын бигэргэт.

Тиэкиһи суруйууга жанрга, истиилгэ хааччах суох. Тиэкиһи оноруу ирдэбилин (тиэмэ сүрүн санааҕа сөп түбэһиитэ, этиилэр саха тылын нуорматыгар сөп түбэһиилэрэ, сахалыы тыл үөрүйэбин тутуһуу, тиэкис тупсаҕай тутула, тыла - өһө хомоһойо, таба суруйуу, сурук бэлиэтэ) тутуһуу учуоттанар. Тиэкис 40 баалынан сыаналанар.

Үлэ үгүс марайа суох ыраас буоларыгар кыһан, буочаргын болҕой. Ситиһиини баҕарабыт!

Всероссийская олимпиада школьников по общеобразовательным предметам (ответ)

Учебный год: 2020-2021

Предмет: Саха тыла

Класс:10

Гчааһа

I.Лиэкстикэ

A1. «Егор Чээрин» сэхэнтэн быһа тардыыга сэмнэх, онхой диэн тыллар суолталарын тылдьыкка курдук быһаар:

Дэриэбинэ **сэмнэбин** кэтэбинэн сүгэхэрдээх үс немец мастартан мастарга хаххаланн, онтон **онхойго** дуу, хаһыллыбыт сиргэ дуукиирэн сүтэн хаала-хаала, саһан баран эрэллэр.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A2.Этииттэн майгыннаһар тыллары бул, маннык көстүү туох диэн ааттанарын, быһаарытынын суруй.

Онхойтон тахсан иһэн үс немецтэн кэнникитэ охтон түстэ, икки инники немецтэр эргиллэн истэхтэринэ биридэрэ эмиэ оҕутта, үһүс немец ойон иһэн умса хоруйа түстэ.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A3. Бу быһа тардыыга бэлиэтэммит тыллар тыл ханнык көстүүлэрэ буолалларын бирид тылынан ааттаа

1.Онхойтон тахсан иһэн үс немецтэн кэнникитэ охтон түстэ, икки инники немецтэр эргиллэн истэхтэринэ биридэрэ эмиэ оҕутта, үһүс немец ойон иһэн умса хоруйа түстэ.

2.Эдэрдэр фронтна барбыттар, **кырдыаҕастар** эрэ хаалбыттар.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A4. Бэлиэтэммит ситимнэр суолталарын (ис хоһооннорун) суруй, тыл суолтатынан көстүүтүн ааттаа

Биһиги иннибитигэр баар учаастакка бирид немец снайпера **күннээбитэ ыраатта.** Немцтэр ону дьиннээх бомбалар диэн **кутуйах иинин кэнэтэ сыппыттар.**

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A5. Тыл баайын туттуллар эйгэтинэн бэлиэтэммит тыллар ханнык араҕа киирэллэрин, хайдах ааттаналларын, араастаһыларын быһаар

– Биһиги **конструктордар** буоларбыт быһыытынан

научнай чертеж биэрэр соруктаахпыт.

- Итиннэ ханнык да **чертеж** наадата суох.Биһиэнэ судургу буолан баран туһалаах аһыы.
- Кимиэхэ этиэххэ сөбүй?
- **Сержанна** этэр сатаммат.**Ефрейторга** этэр өссө сатаммат.
Биһиги киирбиппит **лейтенантземлянкатыгар** баар эбит.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

II. Санга дорѳоонноро

A6.Бу быһа тардыыга көтүтүллүбүт дорѳооннору эбэн биэр, таба суруй.

1.Ити курдук өстөөх кэтэѳэр буола түстүлэр да, немецт... кэтэхтэриттэн кэрдибитинэн бардылар. Ити бүтэй тоһоѳолоро буолбатахтар, ити фриц...р илиилэрин өрө ууммуттар, билиэн бэринэллэр.

2.Өстөөхтөн былдьаммыт орудие... тастарыгар Гурьянов уонна Чээрин тураллар. Икки «Тигр» танка..... икки ардыларыгар кэпсэтэ турдахтарына лейтенант Иванов кэллэ.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A7. Бу тылларга санга быраабыланан хас буукуба уонна дорѳоон баарын суруй: кэпсээммит, биһиэнэ

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A8.Бу этииттэн аһаѳас дорѳоон дьүөрэлэһиитин икки быраабылатыгар сөп түбэһэр 4 тылы булан холобурдаа

Дьону тиэйбит биир танкабыт аһан истэѳинэ, ыстанан тахсаары гыннаѳым буолуо, хатаастан иһэн оѳуттум.

Төбөбүн өндөтөн инним диэки көрдүм.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A9. Бүтэй дорѳооннор өрө, хардарыта дьүөрэлэһиитин түбэлтэлэригэр 2 холобурда бул

Биһиги таспытыгар сытар саллааттар саалара буруолуур.

Танкалартан биһиги дьоммут сиргэ ыстаналаһан түстүлэр.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A10. Нууччалыыттан кирибит тыллары сахатыт, саха тылын дорҕоонун дьүөрэлэһииттн сокуонун тутус

1. Ханна эрэ пулеметтар татыгыраатылар, автоматтар тэһитэ-ойута ыттылар.
2. Советскай сэриилэр сытар окополара бүтүннүүтэ түллэх гынарга дылы гынна.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

III. Морполуогуйа

A11. Этииттэн сыһыаты, сыһыат туохтууру бул, араастарын ый

Инники кирибии хара күдэнэ арыый дьэнкэрдэ.

Кэтэххэ таһыллыбакка хаалбыт буор тобоҕун отунан сабан саһыардыбыт.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A12. Бэлиэтэммит тыллары

А. туохтуур кыччаттар (атаахтатар) көрүнэр кубулут:

Дьоннор буорга умса түһэн сытан сиргэ кулгаахтарын таһайаллара. Кинилэр советскай артиллерия тыаһын – Кыһыл Армия быһыһы-босхолуу иһэр тилэбин тыаһын ньиргиэрин иһиллиллэрэ.

Б. Бэриллибитэтиилэргэ туохтууру тиэтэтэр көрүннэ кубулут:

Дьолго флягабар уу баар эбит, уу биэрдим. Санитарнай пакеты таһааран атабын бэрэбээскилээтим.

Эппиэтэ –

- 1.
- 2.

A13. Бэриллибит кэрчиккэ

А. ахсаан ааты кытта ситимнэспит аат тылы литературнай нуормаҕа сөп түбэһэрдии көннөрөн суруй:

1. Өстөөх атабын анныгар тэпсиллэн сытааччы сүүһүнэн , тыһыынчанан дьоннор кинини күүшпүтүгэрэ өр буолла.
2. Хараҕым ууларатахсан саба халыйда, аан дойдуну үрүң туманынан саба бүрүйдэ.

Эппиэтэ

- 1.
- 2.

A14. Бу строкаларга литературнай нуормаға сөп түбэспэт ситими эбэтэр тылы көннөр (этиини бүтүннүү суруйума)

1. Нуучча норуоттарын ынырыгытын аахтылар.
2. Снайперга кэтэһии саамай ыарахан дьарыгынан буолар.

Эпиэтэ

A15. Этиилэртэн дьөһүөлү, эбиискэни булан уһул:

Икки немец иннилэрин диэки сыыллылар. Ыксал кэмнэ доҕорум барахсан холку да, киэн-куон да этин.

Эпиэтэ

IV. Сиинтэксис

A16. Бу кэрчиккэ этии ханнык тиибэ, ханнык истиилгэ туттуллубутун быһаар Советскай артиллерия! Хайдахтаах модун күүһүй, хайдахтаах уордаах сэбий?!

Эпиэтэ –

A17. Биир састааптаах этиилэр араастарын сөп түбэһиннэр

1. Буор хара күдэни аастыбыт.	<i>А. Сирэйдэммитэх этии</i>
2. Шагуров туһунан элбэхтик хаһыакка суруйан тураллар, кини туһунан арааһы кэпсииллэр.	<i>Б. Ааттыыр этии</i>
3. Окуопаны дирин гына хаһыахха наада.	<i>В. Быһаарыта суох сирэйдэммит этии</i>
4. Алдьаммыт дэриэбинэ.	<i>Г. Быһаарылаах сирэйдэммит этии</i>

Эпиэтэ

A18. Бу этиилэргэ нүөмэринэн көрөн, сурук бэлиэтэ туруохтаах миэстэтигэр туруор, тоҕо туруорбуккун биир – икки тылынан быһаар.

1. Икки биэрэстэ кэринэ сире барбышпыт кэннэ өрүс куртаҕа кэллэ.
2. Доҕоор мин нууччалыы тылынан этэбин ээ.

Эпиэтэ

A19. Ханнык стиль ханнык ураты бэлиэтэ буоларын ааттаа

Үчүгэйиэн көнүл сылдыар, бу сир ийэ түөһүгэр көнүл хаамар, бу ыраас салгынынан көнүл тыһнар! Туругурдун көнүл!

Эпиэтэ

A20. Биир састааптаах этиилэр араастарын ый:

1. Соҕуруу дойдуга манньк халын ойуурдаах сиргэ дэннэ түбэһиэххэ сөп.
2. Сарсыарда эрдэттэн бумбалаатылар.

Эпигэ

1.

2.

В1. Лиэксикэли ырытыгыта онор:эргиллэн -

В2.Пэниэтикэли ырыт:бүлүмүөт

В3.Сага чааһынан ырыт

А. Састаабынан киирсиэхпит

Б.Сага чааһынан оморбута

В4.Сиинтэксисти ырыт.

Элбэхтэр эмискэ буомбаға түбэһэннэр кэннибитигэр хаһыты хаалбытара...

II чааһа

С. Аға дойду Улуу сэриитин туһунан тиэкистэ суруй (150-250 тыллаах).

Суруйуугун ааттаа, холобур: «Сэри дуораана мин дьиз кэргэммер», «Улуу Кыайыны уһансыбытара», «Сүгүрүэйбит эйиэхэ, сэри бэтэрээнигэр», «Сэри оҕотун сэһэнэ», «Сэри алдьархайын ааспыттара.....»

Тиэкиһи ханнык жанрга, истиилгэ суруйарын хааччаға суох, ол эрэри ону чуолкайдаан тиэмэ кэнниттэн тиэкис иннигэр ыйабын. Тиэкиһи оноруу ирдэбилин (тиэмэ сүрүн санааға сөп түбэһитэ, сүрүн санаа толору арыллыгыта, сүрүн санаа табыгастаахтык сааһыланыгыта а.э. тиэкис тупсаҕай тутула, тыла - өһө хомоҕойо, уус-урана, таба суруйуу, сурук бэлиэтэ) тутуһуу учуоттанарын умнума. **40 баалынан сыаналанар.**